

Virág Attila PhD-hallgató,
Budapesti Corvinus Egyetem
Politikatudományi Doktori Iskola

Az új energiapolitikai koncepció és a Déli Áramlat projekt közpolitikai elemzése a parlamenti kormányzás tekintetében¹

1. Bevezetés

Magyarország az elmúlt években egy nemzetközi jelentőségű kül-, biztonság- és energiapolitikai játszma közepén találta magát. Hazánk két nagy politikai érdekszféra, az elmúlt években területileg dinamikusan bővülő, ugyanakkor energiabiztonsága tekintetében sérülékeny Európai Unió és a regionális nagyhatalmi pozícióit megőrizni és bővíteni kívánó Oroszország ütközési pontján² – előbbi tagjaként – igyekszik az energiaellátással kapcsolatos biztonsági kockázatait mérsékelni. Teszi ezt egy olyan energetikai területen, a vezetékes gázüzletágban, ahol hazánk a világpolitika többi szereplőjével együtt újfajta politikák, döntéshozatali mechanizmusok és stratégiák kialakítására kényszerül³.

Az említett játszma leegyszerűsítve a Nabucco kontra Déli Áramlat gázvezeték vitaként vált ismertté a nyilvánosság előtt, mely lassan négyéves múltra tekint vissza. Dolgozatomban az utóbbi projektet vizsgálom az új 2008-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikai koncepció, a keretdokumentum elfogadásáig (2008 áprilisáig) elhangzó parlamenti felszólalások és a kormányzat eddig az időpontig megtett stratégiai lépései

¹ A Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Karának Politológiai Tanszéke volt a házigazdája a Magyar Politikatudományi Társaság reprezentatív szakmai eseményének, a XVI. Politológus Vándorgyűlésnek, melynek megrendezésére a „Válság – Választás – Demokrácia” címmel került sor 2010. június 18-19. között Szegeden. Jelen írás a Szerző konferencián elhangzott előadásának szerkesztett változata.

² Nem feledkezhetünk el természetesen az Egyesült Államokról sem, aki a közép-ázsiai befolyásának előmozdításában és a transzatlanti együttműködés megerősítésében érdekelt.

³ A termelő- és tranzitországokat magába foglaló régiókban meglévő válságok, a szokatlan és sokszor előre kiszámíthatatlan természeti viszonyok, a szénhidrogének földrajzi eloszlásának egyenetlensége, a csökkenő készletnagyság, a változó energiaárak, a gazdasági növekedés következtében növekvő energiaigény mind-mind hatást gyakorolnak erre.

tükrében.

Véleményem szerint

1. A gázvezeték-diverzifikáció kérdéskörében kiemelkedő jelentőséggel bíró alternatív gázvezeték-projektek ügye, az új magyar energiastratégiai koncepcióhoz hasonlóan meglehetősen megkésve került a magyar országgyűlés napirendjére.
2. Az energiapolitikai (fuel policy), aspektusok helyett elsősorban egy orientációs, külpolitikai (foreign policy) relációjú, diskurzus vált meghatározóvá az országgyűlési és a bizottsági viták során a Déli Áramlat gázvezeték-projekttel kapcsolatban.
3. A hazai döntéshozatali folyamatban nem látszanak még a kontúrjai sem annak, hogy a hazai politikai szereplők a gázdiverzifikációs kérdésben kompromisszumos formában, egy átfogó, koherens, végrehajtható és a parlament által érdemben elszámoltatható stratégia segítségével, egy előzetesen szabályozott eljárásrend alapján juthatnának megegyezésre a Déli Áramlat vezeték ügyében.

A tanulmányban mindezek igazolására az új energiapolitikai koncepció határozati javaslatait⁴, a korábbi 1993-as⁵ és a 2008-tól hatályos keretdokumentumot⁶, a gázdiverzifikációval, így a Nabucco kontra Déli Áramlat vitával kapcsolatos módosítót⁷ és határozati javaslatot⁸ fogom megvizsgálni. Részletesen megvizsgálom az energiapolitikai koncepció parlamenti és bizottsági vitáit, valamint a Déli Áramlat gázvezeték projekttel kapcsolatban az új energiapolitikai koncepció elfogadásáig történt parlamenti felszólalásokat (napirend előtti felszólalások, interpellációk, azonnali kérdések), melyek közül lábjegyzet formájában idézni is fogok.

Mielőtt rátérnék a bevezetőben említett hipotézisek vizsgálatára a téma szempontjából fontosnak tartom annak indoklását, hogy miért is tekinthető releváns témának a vezetékes gázüzletág vizsgálata a politikatudományban.

---

4 H/ 4671. SZÁMÚ ORSZÁGGYŰLÉSI HATÁROZATI JAVASLAT A 2007-2020 KÖZÖTTI IDŐSZAKRA VONATKOZÓ ENERGIAPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL,

H/4858. SZÁMÚ ORSZÁGGYŰLÉSI HATÁROZATI JAVASLAT A 2007-2020 KÖZÖTTI IDŐSZAKRA VONATKOZÓ ENERGIAPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL

5 21/1993. (IV. 9.) OGY HATÁROZAT A MAGYAR ENERGIAPOLITIKÁRÓL

6 40/2008. (IV. 17.) OGY HATÁROZAT A 2008-2020 KÖZÖTTI IDŐSZAKRA VONATKOZÓ

7 4858/17. SZÁMÚ MÓDOSÍTÓ JAVASLAT

8 H/2596. SZÁMÚ ORSZÁGGYŰLÉSI HATÁROZATI JAVASLAT AZ EURÓPAI UNIÓ KÖZÖS ENERGIAPOLITIKÁJÁRÓL

2. A vezetőkes gázüzletág, mint sajátos szakpolitikai és döntéshozatali terület

Napjainkra a nyugati demokráciákban az államok fokozatosan veszítik el általános hatalmi, illetve monopolhelyzetüket a közösségi-kormányzati és közpolitikai döntések meghozatalában. Általánosságban megállapítható, hogy a mindenkori döntéseket legtöbbször számos gazdasági, politikai és társadalmi szereplő együttesen hozza meg ún. policy networkök keretében. A döntéshozatal során ezek közül csak egy szereplő az állam, aki már nincs abban a hierarchikus-hatalmi pozícióban, ahonnan ráerőltethetné akaratát a döntéshozatali hálózatban részt vevő többi szereplőre. (GAJDUSCHEK GYÖRGY, 2009)

Bár elsősorban a neoinstitucionalista iskolának köszönhetően sokan “felismerték, hogy a politikai szerepek beágyazódnak egy intézményi kontextusba” (SEARING, 1994, 15. o.), a fenti probléma a korábban stabilnak hitt intézményi keretrendszer tette képlékenyebbé. Egyre inkább úgy tűnik, hogy jogosnak bizonyul Hugh Hecló iron-triangle-elmélet⁹ kritikája (HECLO, 1978). Eszerint a résztvevők köre egy-egy policy esetében korántsem tekinthető előre meghatározottnak, stabilnak. A networkökön belül a játékszabályok és a szerepek előre tisztázatlanok, azok csak a döntéshozatali folyamat során alakulnak ki.

Az energetika és különös tekintettel a vezetőkes gázüzletág egyik sajátosságát éppen hálózati jellegében kereshetjük. Egy-egy projekt esetében a döntéshozatali folyamatban résztvevő szereplők köre rendkívül széleskörű tekintve, hogy a politikai, a gazdasági és a társadalmi szférát egyaránt érinti. A beruházások esetében szereplők léphetnek a döntéshozatali folyamaton belülré és szállhatnak abból ki úgy, hogy az így meglehetősen képlékeny, és sokszor kevésbé transzparens networkökön belül a szabályok és a résztvevői szerepek előre nem tisztázottak és módosulhatnak. Az érintetteket mindez céljaik, stratégiájuk és taktikai lépéseik állandó és rendszeres (újra)értékelésére kényszerítheti.

A politikai hatalmi tényező súlyának fokozatos csökkenése korántsem jelenti azonban azt, hogy az egyes közpolitikai döntéshozatalok során, különösen a vezetőkes gázüzletág területén a politikának ne lennének elévülhetetlen feladatai a policy networkökön belül. Bár úgy tűnt, hogy a bipoláris világrendszer megszűnésével az energia fokozatosan válik biztonságpolitikai, biztonságstratégiai területből hagyományos gazdaságpolitikai témává, azonban a hidegháború korszakában tapasztalt helyzet, vagyis az energetikán belüli

---

⁹ Az USA központi döntéshozatalát leíró elmélet, mely szerint az adott közpolitikai területért felelős bizottság, az adott közigazgatási egység (ügynökség, bürokrácia) és az érdekelt csoportok határozzák meg a közpolitikai döntéseket. (LIEBERT, 1995, 412. o.) Sajátjának számít, hogy a döntési folyamat résztvevői köre egyértelműen meghatározott, stabil. Játékszabályok ismertek. Háromszög két csúcsán állami szereplő áll.

meghatározó állami szerepvállalás szükségessége a XXI. században lényegileg nem változott. Nincs arra mutató jel, hogy ez a stratégiai kérdésként kezelt terület teljes mértékben a piaci mechanizmusok irányítása alá került volna.

A vezetékes gázüzletág esetében a hatékony piac kialakítása nem egy egyszerű feladat. A szükséges vezetékrendszer „természetes monopólium, duplikálása nem lehetséges.” (VARRÓ, 2007) Ennek hozadékeként a gázpiac regionális jelleget ölt. A kitermelő, a szállító és a vevő között egyedi megállapodások alapján alakul ki a mindenkori ár (az adott régióban érvényes fűtő- és Diesel-olajár legfeljebb irányadóak), vagyis a politikai alkuk szerepe nem elhanyagolható. Magas beruházási és működtetési költségek miatt a vezetékeket teljes kapacitáson éri meg működtetni, ezért a termelők a vezeték tulajdonlásában is érdekeltek (WORLD BANK EESMAP, 2003; INTERNATIONAL ENERGY AGENCY, 1995). Ezek a termelők azonban az esetek számottevő részében nem a mintaértékű demokráciák világából valók. Ráadásul a mindenkori döntéshozatali mechanizmusok sem ugyanabból a társadalmi, politikai és gazdasági kultúrában gyökereznek, mint például a szűk értelemben vett nyugati, kontinentális Európában, vagy az angolszász világban. Így az együttműködés a különböző „világok” között még színesebb és nehezebben modellezhető networköket hoznak létre a döntéshozatali folyamatok során.

A helyzetet bonyolítja, hogy a vezetékes gázüzletág, az energetika speciális területeként a politikai és a gazdasági szféra sajátos határterületének számít. Egy társadalom gazdasági versenyképessége, valamint a háztartások jóléte nagymértékben függ a gázellátás biztonságától. E terméknél ugyanis egyrészt kimutathatóan nagy a lakossági fogyasztók fizetési hajlandósága¹⁰, másrészt az energiaellátás esetleges zavarai a gazdasági szféra fejlődésére is nagymértékben hatnak. Különösen igaz ez a szolgáltató szférára (kereskedelem, bankszféra, turizmus), ahol a tartós vagy akár csak ingadozó energia-kimaradások az ügyfelek tartós bizalomvesztésével járhatnak. Így válik ezen a területen az energiabiztonság alapvető gazdasági és társadalmi érdeké, melynek biztosítása és/vagy támogatása kiemelt célja a politikai döntéshozóknak.

Bár a politikai és a gazdasági szféra együttesen érdekelt az energiabiztonság megőrzésében, illetve növelésében, vagyis célja az energetikai kockázatok mérséklése, azonban más szempontból viszont különböző célokat követnek. Az összehangolt működés érdekében minél szélesebb körű gazdasági és politikai szakértői réteg bevonása szükséges. A

---

¹⁰ Varró László szerint számos jel mutat arra, hogy „a gazdasági fejlettséggel együtt emelkedik az energiaellátás biztonságának társadalmi értéke.” (VARRÓ, 2007, 64. o.)

gázvezeték-diverzifikáció kapcsán a végrehajtást megelőzően a regionális és országokon átívelő egyeztetések egyaránt elkerülhetetlen. Egy alternatív infrastruktúra kiépítése a társadalmi érintettek bevonását is szükségessé teszi helyi és országos szinten egyaránt.

Ha elfogadjuk, hogy a hálózatok sajátja, hogy a résztvevők köre előre meghatározhatatlan, instabil, a networkökön belül a játékszabályok, szerepek és stratégiák csak a döntéshozatali folyamat során alakulnak ki és ezek általában meg is változhatnak, akkor ennek egy meghatározó következménye, hogy a mindenkori policyk végkimenetele is kiszámíthatatlan, mivel a szereplők közül kizárólagosan senki sem képes uralni a folyamatot.

Az energetika, a politikai és gazdasági szféra határterülete éppen hálózati jellege miatt a politikatudomány számára is rendkívül fontos problémákat vet fel. Egyrészt megoldni látszik a klasszikus közpolitikai döntéshozatali elmélet, ahol a közpolitikai döntéshozatal egy racionális problémamegoldó folyamatként írható le (probléma meghatározása, célok meghatározása, alternatívák generálása, alternatíva kiválasztása, megvalósítás, visszacsatolás). Vagyis a döntéseket nem meghozzák, hanem előállnak (LINDBLOM, 1994). Kérdéses tehát, hogy hogyan menedzselhető, hogyan modellezhető ezekkel az új jellemzőkkel bíró közpolitikai folyamat, hogyan érinti a networkök megjelenése a politikai rendszer egészét, valamint általában a demokratikus működést. Témánk szempontjából meghatározó kérdés, hogy hogyan érinti a governance jelensége a parlamenti döntéshozatalt nem csupán a politikai szférán kívüli szereplőkkel, hanem éppen a végrehajtó hatalommal szemben.

3. Magyarország helyzete az ellátásbiztonság terén

3.1. Az energiapolitikai koncepció és a Déli Áramlat projekt

Egy-egy ország energetikai helyzetét három aspektusból vizsgálhatjuk, így ellátásbiztonsági, versenyképességi és fenntarthatósági szempontból¹¹. Előbbi esetében – mint a téma kapcsán elemzendő területen – további három részterületet nevezhetünk meg: az energiaforrás struktúra kiegyensúlyozottságát, a stratégiai energiahordozó készletek nagyságát, valamint az energiainport-diverzifikáció helyzetét – ahol a vezetékes gázüzletág területén beszélhetünk forrás- és tranzitdiverzifikációról. A dolgozat ez utóbbi kérdéskört vizsgálja Magyarországon.

---

¹¹ Az Európai Unió a fenti három pillér mentén fogalmazza meg energetikai céljait, illetve az Uniós tagállamok is alkalmazzák ezt a megközelítést energiapolitikájában.

Hazánkban az energia struktúra esetén a gázfogyasztás arányát tekintve meglehetősen kiegyensúlyozatlan a helyzet. A teljes energiafelhasználáson belüli gázfogyasztás nagyjából 45 százalék. Uniós összehasonlításban ez az arány csak az amúgy földgáz esetében önellátó és nettó exportőr Hollandiánál alacsonyabb. Tekintettel arra, hogy a hazai földgázforrások folyamatosan csökkennek és a jelenlegi fogyasztásunk 80 százalékát is importból fedezzük, melynek 90 százaléka Ukrajnán keresztül a volt Szovjetunió területéről érkezik, ráadásul egy vezetéken keresztül, akkor megállapíthatjuk, hogy komoly forrás- és tranzitdiverzifikációs kihívással áll szemben az ország. A probléma az elmúlt évek tapasztalata alapján nem csupán elméleti. 2003-tól kezdődően¹² folyamatosan került sor kisebb nagyobb gázkimaradásokra a kelet-közép-európai térségben, aminek jelenlegi csúcspontja 2009 januárjában volt. Elmondható tehát, hogy az ellátási zavarok Európai léptékkal nézve nem ma kezdődtek, azok több mint fél évtizedes múltra tekintenek vissza.

Összességében megállapítható, hogy ellátásbiztonság területén Magyarország szempontjából a dilemma lényege, hogy a szocializmusból megörökölt és a rendszerváltást követően különböző ösztönzők révén konzervált gáz-centrikus energiapolitikából származó kockázatokat lehetséges-e a tározókapacitások bővítésének ösztönzésén túl¹³ alternatív gázvezetékek megvalósításával, forrás- és tranzit-diverzifikáció növelésével csökkenteni.

2006 elejére, az orosz–ukrán gázár-háború következményeként előállt gázkimaradások okán megkésve bár, de világossá vált a közép-európai régió, így hazánk politikai vezetése számára is, hogy az ellátásbiztonság növelésével a legfelsőbb politikai döntéshozatali szinten kell foglalkozni. Az energetika és – szűkítve a kérdéskört – a gázvezeték-diverzifikáció esetében, politikai szempontból nem önmagában a társadalmi jólét és az üzleti érdekek követése dominál hanem, hogy Magyarország a nemzeti szuverenitását mennyire tudja megőrizni. „Az energiapolitika nem egyszerűen szakpolitikai, hanem bizony egy egész nemzet, illetve ország helyzetét érintő kérdéskör.”¹⁴ A vezetékes gázüzletág hálózati

---

¹² 2003 telén a Gazprom majdnem 24 órára leállította Fehéroroszországnak a gázszállítást, ami kihatással volt a Baltikumra, Lengyelországra és kis mértékben Németországra is. 2005 elején Türkmenisztán állította le szállításait Oroszországba és Ukrajnába. Ugyanekkor Moszkva is hasonlóan cselekedett Azerbajdzsánnal. A 2006. januári csapelzárás esetében közvetetten és potenciálisan az európai országok széles körének érintettsége, 2009 januárjában pedig a kimaradás idejének hosszúsága számított újdonságnak. A felsorolás nem teljes. Számítalan technikai, vagy technikainak minősített kimaradásra került sor gázvezeték robbanások miatt.

¹³ Földgázból a 2008-ban mintegy 200 millió köbmétert tárolunk. A földgázbiztonsági készletek 2010. január 1-jére 1,2 milliárd köbméterre emelkedtek, ami az ország teljes éves fogyasztásának nagyjából 10 százalékát teszi ki.

¹⁴ Ivanics Ferenc (Fidesz), az Európai ügyek bizottsága ülésén, 2008.02.12.

jellegéből kiindulva az állami szerepvállalás vizsgálatánál elengedhetetlen a politikai szféra által követett stratégia vizsgálata.

Erik-Hans Klijn nyomán a network jellegű közpolitikai döntéshozatal értékelésénél megkerülhetetlen az egymástól kölcsönösen függő résztvevők hálózaton belüli relatív helyzetének, vagyis kvázi hatalmának vizsgálata, melynek meghatározásához elengedhetetlen a résztvevők erőforrásai és a hálózaton belül uralkodó szabályok mellett a szereplők által követett stratégiák értékelése (KLIJN, 1996). A reális célokhoz rendelt megfelelő eszközrendszer révén a döntéshozatalban résztvevők jobb helyzetbe kerülhetnek, mint amire egyébként a meglévő erőforrásaik és a networkön belüli szabályok képessé tennék őket.

Bár hazánk politikai szempontból nincs könnyű helyzetben a korábban említett network típusú alkufolyamatban (nincsenek nagy energiataralékaink, nem vagyunk nagy energiatermelő és felhasználó ország), azonban komoly helyzeti előnyünk lehet logisztikai, földrajzi szempontból Eurázsia térségében. Ezeket kihasználva lehetőségünk van érdemben beleszólni a nagy földgázszállító vezetékek kiépítésének támogatásába, így a Nabucco-és/vagy a Déli Áramlat, régebben Kék Áramlat-projektbe. „Proaktívnak kell lennünk, nem követhetjük csak a folyamatokat, elemi érdekünk, hogy aktív szereplői legyünk az Európai Unió energiapolitikájának, amelyben nemzeti érdekeinknek minél nagyobb érvényt kell tudnunk szerezni.”¹⁵ Ehhez viszont elengedhetetlen egy pontosan és jól elszámoltathatóan rögzített stratégia megfogalmazása az energetika, szűkebben pedig a gázvezeték-diverzifikáció esetében.

Magyarország esetében a mindenkori energiastratégiai koncepciót az országgyűlés fogadja el és a mindenkori kormány hajtja végre. Így releváns kérdés, hogy a parlamentnek mekkora beleszólása volt a keretdokumentum meghatározásába a gázdiverzifikáció kérdésében, nem megfelelően a bizottsági előkészítő munkáról sem.

Arról megoszlanak a vélemények, hogy vajon a törvényhozásnak relatíve mekkora súllyal kell részt vennie a policy-making folyamatában a végrehajtó hatalom mellett. Ennek ellenére a parlamentek erejére vonatkozóan többen kíséreltek meg kritériumrendszereket felállítani a politikatudományban¹⁶.

---

¹⁵ Dióssy Gábor, gazdasági és közlekedési minisztériumi államtitkár, az Európai ügyek bizottsága ülésén, 2008.02.12.

¹⁶ Így például Jean Blodel, Nelson Polsby vagy Michael Mezey nevét említhetjük. Utóbbi 3 kategóriába sorolta a parlamenteket: 1. strong policy-making power, ahol a parlament képes módosítani és elutasítani a kormány javaslatait, 2. modest policy-making power, ahol a parlament nem képes elutasítani a kormány javaslatait, de képes azokat módosítani, 3. little or no policy-making power, ahol a parlament sem módosítani, sem elutasítani nem képes a kormány javaslatait. (MEZEY, 155-156. o.)

Dolgozatomnak nem célja egy egyedi eset, így a Magyarországi diverzifikáció esetében modellértékű kritériumrendszert felállítani a kérdésben. Csupán azt kívánom megkérni, hogy mennyiben volt képes az I. és II. Gyurcsány kormány a parlamenttel összehangoltan egy reális, koherens célokat magában foglaló energiastratégiát alkotni annak érdekében, hogy a gázvezetékdiverzifikáció esetében előnyösebb helyzetbe kerüljön Magyarország, mint amire egyébként a meglévő erőforrásaink és a networkön belüli szabályok képessé tennék.

A következőkben az energiapolitikai koncepció parlamenti működéssel kapcsolatos anomáliákat fogom bemutatni, valamint megvizsgálom gázdiverzifikációt elősegítő célkitűzések körüli vitákat. Utóbbi esetében a keretdokumentum körüli bizottsági vitákat kívánom részletesebben bemutatni az ott elhangzott felszólalások illusztrációival, valamint az alternatív vezetékprojekt, a Déli Áramlattal kapcsolatos parlamenti napirendelőtti felszólalásokat és interpellációkat és azonnali kérdéseket az I. Gyurcsány kormány kezdetétől az energiapolitikai koncepció hatálybalépéséig. Végül pedig a parlamenti és a parlamenten kívüli kormányzati kommunikációs visszasságokat kívánom bemutatni.

3.2. Anomáliák az energiapolitikai koncepció parlamenti vitájának tükrében

Az új energiapolitika egy keretdokumentum, mely egy 1993-as országgyűlési határozatot váltott fel. Címe: 2008-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikáról. A dokumentum célja, hogy elősegítse Magyarországon az ellátásbiztonság, a versenyképesség és a fenntarthatóság, mint hosszú távra szóló elsődleges célok együttes érvényesülését, a gazdaság és a lakosság energiaigényeinek biztonságát, gazdaságos, a környezetvédelmi szempontok figyelembevételével történő kielégítését, az energiapiaci verseny erősítését, valamint az Európai Unió keretében meghatározott közösségi célok megvalósulását.

A kormány határozati javaslatának szakmai előkészítése nagyjából másfél-két éven keresztül zajlott a kormány elmondása szerint „neves szakemberek” bevonása mellett¹⁷. Ők készítették el azokat a háttéranyagokat, tanulmányokat, amelyek több száz, mintegy 2000 oldal terjedelemben a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM) honlapján

---

¹⁷ “Már a munka megalapozása során felkértük a különböző szakértőket, energetikai szakértőket, környezetvédelmi szakértőket, akadémikusokat, legfontosabb egyetemek képviselőit, beleértve a Műszaki Egyetemet, a Corvinus Egyetemnek a témával foglalkozó professzorait, hogy segítsenek elkészíteni ezeket az anyagokat.” (Zarándy Tamás, a GKM főosztályvezető-helyettese az Önkormányzati és településfejlesztési minisztérium ülésén, 2008.02.13.)

nyilvánosságra kerültek. A dokumentumok alapján a kormány megfogalmazott egy tömör energiastratégiára vonatkozó koncepciót. A szintézis 2007 elején készült el. 2007. június 26-án az anyag a Gazdasági bizottság energetikai albizottsága elé került, ahol egy két-három órás vitán esett át. A dokumentumot az Államreform Bizottság előtt két alkalommal is bemutatták. Emellett a tervezet a minisztérium saját civilforumán is egyeztetésre került 580 szervezet értesítésével. Az anyag több mint egy hónapig volt a GKM honlapján. „Több körben - az anyagot egyébként darabjaira szedve - személyesen tárgyaltunk egy jó nagy előadóteremben a különböző társadalmi szervezetekkel, környezetvédelmi szervezetekkel, érdekvédelmi csoportokkal. Az ott elhangzottakat - véleményünk szerint - maradéktalanul figyelembe vettük, és beépítettük ebbe az energiastratégiába.”¹⁸ Ezután 2007. november 6-án tárgyalt róla a gazdasági kabinet és 2007. november 28-án elfogadta azt a kormány és benyújtásra került a parlament elé a kormány határozati javaslatként.

Több bizottság tárgyalta az irományt: az Európai ügyek bizottsága, a Gazdasági és informatikai¹⁹, a Költségvetési, a Környezetvédelmi, a Külügyi és az Önkormányzati és területfejlesztési bizottság és végül a koherencia zavarokról az Alkotmányügyi bizottság. Az illetékes bizottságok kijelölésére 2008. február 5-én, a bizottságok általános vitájára 2008. február 5. és február 13-a között került sor. Végül az illetékes bizottságok közül kettő²⁰ kivételével támogatták a koncepció általános parlamenti vitáját.

Ezt követően a parlamenti általános vita február 19-én és március 4-én zajlott. Az első napon került sor az előterjesztői expozéra, a bizottsági álláspontok és a kisebbségi vélemények ismertetésére, valamint a vezérszónokok felszólalására. A második napon az írásban előre jelentkezett képviselők szólaltak fel, végül a kétperces felszólalásokra került sor. A vita során lényegében a bizottsági vitákon elhangzott vélemények ütköztetése történt meg.

A bizottságokban a módosítók megtárgyalása március 17. és március 31. között történt. A parlamenti részletes vita április 1-én zajlott. Ezt követően a bizottságok a feladatkörükbe tartozó kapcsolódó módosítókat tárgyalták április 2. és április 7. között. Április 7-én sor került módosítók parlamenti határozathozatalára is. Végül a bizottsági munka lezárására, a parlamenti záróvitára és az önálló indítvány elfogadására április 14-én került sor.

---

¹⁸ Gordos Péter, a GKM főosztályvezetője, a Környezetvédelmi bizottság ülésén (2008.02.05.)

¹⁹ A Gazdasági bizottság általános vitájának napján, 2008. február 13-án előzetesen az Energetikai albizottság is részletesen tárgyalta a koncepciót.

²⁰ A Környezetvédelmi és a Mezőgazdasági bizottság általános vitára nem ajánlotta a dokumentumot, előbbi 9 nem és 9 tartózkodás, utóbbi 10 igen, 10 nem és 2 (kormánypárti) tartózkodás mellett.

Bár a dokumentum előadójaként Kákosy Csaba, a GKM minisztere volt feltüntetve, azonban egyetlen koncepciót tárgyaló bizottsági és parlamenti ülésen sem vett részt a kormány részéről az illetékes tárcavezető. A koncepció általános bizottsági vitája során a kormánynak a hétből három ülésen nem volt politikai szintű képviselője, ami nem aratott osztatlan sikert a bizottsági tagok részéről. A koncepciót az első két bizottsági ülésen (Környezetvédelmi és Mezőgazdasági) Gordos Péter a GKM főosztályvezetője²¹ ismertette Szerdahelyi György a GKM szakmai tanácsadója társaságában, az utolsón, az Önkormányzati és településfejlesztési bizottsági ülésen pedig Zarándy Tamás főosztályvezető-helyettes vett részt. A koncepció általános vitája során a Költségvetési és a Gazdasági és informatikai bizottság ülésén a kormány részéről Felsmann Balázs szakállamtitkár, az Európai ügyek és a Külügyi bizottság ülésén, valamint a parlamenti vitákon Dióssy Gábor minisztériumi államtitkár képviselte a kormányt.

A dokumentumot – első változatban – 2007. december 14-én terjesztették be a bizottságok elé. A koncepció akkor még H/4671. számú országgyűlési határozati javaslatként tartalmazott egy terjedelmes 65 oldalas mellékletet „Magyarország energiapolitikája 2007-2020, A biztonságos, versenyképes és fenntartható energiaellátás stratégiai keretei” címmel.

Később a koncepciót az illetékes bizottságok kijelölését követően visszavonták. Az új változat H/4858. számú országgyűlési határozati javaslatként „A 2007-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikai koncepcióról” címmel került bizottsági tárgyalásra 2008. február 4-én.

A korábbi és az új határozati javaslat is 15 pontot tartalmazott, melyek tartalmukat tekintve megegyeztek egymással. Ezek azok a feladatok, amelyeket a kormánynak el kell végeznie. Lényegi különbségnek számított viszont, hogy a korábban említett terjedelmes mellékletet leválasztották a koncepcióról, azt csupán – az 1993-as határozathoz hasonlóan – háttéranyagként tették a keretdokumentum mellé, viszont a régebbi változathoz képest a dokumentumhoz kapcsoltak egy 3 oldalas indoklást.

Pontos választ nehéz adni arra, hogy miért volt szükség a koncepció visszavonására és újra benyújtására a melléklet leválasztásával. Mindenesetre a Mezőgazdasági bizottság ülésén (2008. február 11.) Gordos Péter ezzel kapcsolatos megfogalmazása politikai és kevésbé szakmai okokat sejtet. „Azzal kapcsolatban, hogy miért lett visszavonva ez az országgyűlési határozattervezet, amit elnök úr (Font Sándor, Fidesz) kérdezett, megmondom őszintén - és itt

---

²¹ A villamosenergia törvény esetében is ő képviselte a minisztériumot.

reagálni szeretnék a képviselő úr által elmondottakra is -, én ezt nem látom mint energetikai főosztályvezető.” Vagyis itt vagy a kormány delegáltja bírt kevés információval a kérdéssel kapcsolatban, ezzel is jelezve, hogy nem a legalkalmasabb személyt delegálta a kormány a dokumentum ismertetésére, vagy pedig politikai természetű döntés született.

A bizottságokban komoly vita alakult ki a módosított dokumentumról leválasztott rész hiánya miatt. Volt, aki szerint ez előnyére vált a határozati javaslatnak (Orosz Sándor, MSZP), de olyan is, főként az ellenzék részéről, aki sérelmezte, hogy a háttéranyaggá átdefiniált melléklethez már nem lehet közvetlenül módosítókat benyújtani; érdemi vitát sem lehet folytatni a koncepciót részleteiben megalapozó leválasztott részről²².

A leggyakoribb és ezzel együtt legszembetűnőbb formai kritika a bizottságokban a keretdokumentum tervezett címével kapcsolatban érkezett, ami a döntéshozatali folyamat késlekedését is sejteti. 2008. február 5-én ugyanis az iromány címe „A 2007-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikai koncepcióról”, ami a tervezetthez képest komoly időbeli elmaradást sugallt. Ezt az iromány melléklete is megerősíteni látszott, hiszen a tervezet 14 év energiapolitikájáról tesz említést, ami 2020-hoz viszonyítva azt jelenti, hogy a dokumentum valamikor 2005-2007 környékén születhetett és ezután lett benyújtva az illetékes bizottságokhoz²³.

Miután a 2007-es kezdődátum okát a Dióssy Gábor az Európai ügyek bizottsága ülésén azzal indokolta, hogy 2007-ben kezdődött a munka²⁴, „ez elég baj, hiszen egy 2007-től

²² „Nem tudom, világos-e minden jelenlévőnek, ez azt jelenti, hogy ehhez nem lehet módosítót beadni, erről beszélni sem lehet tulajdonképpen, mert ez egy háttéranyag, amit olvasgathatunk, lapozgathatunk, de nem erről tárgyalunk. Amíg melléklet volt, addig lehetett azt mondani, hogy igen, akkor nézzük meg, konkrétan mi van benne, de nem, most ez háttéranyag lett. (...) Az, hogy önök ezt az eredetileg koncepciónak szánt anyagot háttéranyaggá degradálták, egyértelmű beismerése annak, hogy nem vállalták a parlament előtt a megvédését.” (Katona Kálmán (MDF), a Környezetvédelmi bizottság elnöke, 2008.02.05.)

„Mégváltozott az előterjesztés, és a 4671-es és a 4858-as között óriási különbség van, jogilag teljesen más státuszba helyezi az anyagot, ezáltal a képviselőket megfosztja annak lehetőségétől, hogy érdemben vitatkozzanak és döntsenek erről az előterjesztésről. Ugyanis az első, a 4671. számú előterjesztés energiapolitikai koncepcióként határozta meg az egész anyagot, és energiapolitikai kérdéskörben vizsgálja. A jegyzőkönyv kedvéért felolvasom pontosan a címét: "Magyarország energiapolitikája, a biztonságos, versenyképes és fenntartható energiaellátás stratégiai keretei". (...) Ehhez képest a második, a 4858. számú anyag már csak egy háttéranyagként tartalmazza az energiapolitikai koncepcióhoz a tudnivalókat. Így - mint már több napirendi pontnál ezt megtanulhattuk - a képviselőknek nem lesz lehetőségük ehhez az anyaghoz hozzászólni, illetve véleményt mondhatnak róla, de ilyenkor mindig az a válasz, hogy bocsánat, a határozati javaslat az, amiről az Országgyűlés dönt.” (Ivanics Ferenc (Fidesz), az Európai ügyek bizottsága ülésén, 2008.02.12.)

²³ „Ez olyan szintű lebecsülése a parlamenti munkának, amire álmomban sem mertem volna gondolni.” (Katona Kálmán (MDF), a Környezetvédelmi bizottság elnöke, 2008.02.05.)

²⁴ Az előkészítő munka kezdő időpontjával kapcsolatban ellentétes kormányzati véleményekkel találkozhattunk az általános bizottsági viták során. 2008. február 11-én Gordos Péter főosztályvezető csak az előkészítő munka időintervallumát adja meg 1,5-2 év terjedelemben. Egy nappal később az Európai ügyek bizottsági ülésén 2007-es időpontról tesz említést Dióssy Gábor államtitkár: „2007-ben kezdődött a munka és ezért is

induló koncepciónál nem 2007-ben kezdődik a munka, hanem legalább 2005-2006-ban, mint ahogy az anyag mutatja is, hiszen az adatok, amiket tartalmaz, 2005-ig mutatják a helyzetet.”²⁵

Végül a dokumentum a 40/2008. (IV.17.) OGY határozatként a „2008-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikáról” címet kapta.

A dokumentum műfajával, szerkezetével és elszámoltathatóságával kapcsolatban komoly vitákra került sor. Nem született egységes vélemény arról, hogy az iromány stratégia, vagy keretdokumentum legyen-e, de még arról sem, hogy a fenti két műfaj mit is jelent az iromány esetében; egységes koncepcióról, vagy csak irányelvekről beszélhetünk-e; hogy egyáltalán milyen mélységben és milyen pontossággal kellene megfogalmazni a célokat és azokhoz milyen eszközöket rendeljenek²⁶.

A kormány álláspontja szerint a vitára bocsájtott dokumentum koncepció. „A koncepció nem egyenlő a stratégiával. (...) A stratégia a célok eléréshez vezető utakat is be kell hogy mutassa, és be kell hogy mutassa azokat az eszközöket is, amelyeket a kormány igénybe vesz ahhoz, hogy ezeket a célokat el tudja érni. Egy koncepción nem lehet számon kérni olyan elemeket, amelyeket egy stratégián nagyon helyesen számon kell kérni. Egy cselekvési terven nem lehet számon kérni olyan elemeket, amelyeket egy koncepción számon lehet kérni.”²⁷

Ami a koncepció szerkezetét és elszámoltathatóságát²⁸ illeti, arról talán a legpontosabban éppen egy kormánypárti képviselő Kovács Tibor fejtette ki a véleményét a Költségvetési bizottság általános vitáján: „Az országgyűlési határozat így, ahogy van, nem jó. Azért nem jó, mert a korábbi szokásainknak megfelelően egy határozati javaslat ad egy rövid helyzetértékelést, valami olyasmit, ami a határozati javaslat indoklásában benne van, valamiféle preambulunként, azután megfogalmazódik benne röviden, hogy milyen célokat akarunk elérni, azután következnek azok a feladatok, amelyeket a kormánynak akarunk

---

viseli részben a 2007-et kezdődátumként címében az anyag.” Ugyanezen a napon Felsmann Balázs szakállamtitkár már 2004-es kezdődőpontról beszélt. 2008. február 13-án Zarándy Tamás, a GKM főosztályvezető-helyettese szintén 2004-es kezdést említett az Önkormányzati és területfejlesztési bizottságban a koncepció általános vitáján.

²⁵ Ivanics Ferenc (Fidesz), az Európai ügyek bizottsága ülésén, (2008.02.12.)

²⁶ „A stratégiának, koncepciónak nemcsak céljai vannak, hanem eszközei is, és itt az eszközöket nem látom; nem látom sem a meglévő eszközökkel való elképzeléseket, sem az ezzel összefüggő kérdéseket.” (Fónagy János (Fidesz), a Gazdasági és informatikai bizottság ülésén, 2008.02.13.)

²⁷ Felsmann Balázs, a GKM szakállamtitkára, a Gazdasági és informatikai bizottság ülésén (2008.02.13.)

²⁸ “Én végigolvastam ezt az anyagot, megnéztem külön az országgyűlési határozati javaslatot, ami 15 pontban foglalja össze, hogy mit is várunk el ettől a koncepciótól, és a parlament mint a végrehajtó hatalmat ellenőrző intézmény mit is kérjen majd számon a kormánytól. Hát, ennek alapján nem tudunk semmit sem számon kérni.” (Varga Mihály (Fidesz), a Költségvetési bizottság ülésén 2008.02.12.)

kiadni. Ezen belül kellene valamiféle határidőket is megszabnunk, vagy valamiféle ütemezést adnunk, mert a 2007-, vagy 2008-2020 közötti időszakról szól ez a határozat, és ez egy kötelezettség a kormány részére, amit az Országgyűlés elfogad. Az Országgyűlésnek nyilvánvalóan számon is kell tudnia kérni azt, hogy az országgyűlési határozatban elfogadottakat hogyan és mikor hajtotta végre a kormány. Erre vonatkozóan semmiféle szabályozás nincs, és ha felmerül ez a kérdés, akkor a kormány nyugodtan mondhatja, hogy "ej, ráérünk arra még!", hiszen most dolgozunk rajta, aztán valamikor a parlament elé visszük."

A kormány részéről Felsmann Balázs a műfaji, a szerkezeti és a tartalmi kritikák kapcsán az 1993-as koncepcióra hivatkozott a költségvetési bizottság általános vitája során, mondván, hogy az „egy fél oldalon elfér, hét pontból állt, szerkezetét tekintve teljes mértékben azonos azzal, amit most a kormány a parlament részére benyújtott dokumentumként.” Véleménye szerint a dokumentum műfajában és tartalmi vonatkozásában is követi a korábbi határozat jellegét, ami pozitívuma az anyagnak.

Felmerül azonban a kérdés, hogy a mai politikai, gazdasági és társadalmi viszonyoknak és stratégiaalkotási követelményeknek mennyire feleltethető meg egy kilencvenes évek elei dokumentum, mint „etalon forrás” műfaji, tartalmi, szerkezeti és elszámoltathatósági szempontok alapján. Éppen a GKM részéről Zarándy Tamás, főosztályvezető-helyettes az Önkormányzati és településfejlesztési bizottság általános vitáján (2008. február 13.) szól az 1993-hoz képesti markáns változásokról: „1993 óta nagyon sok minden történt. Ezek közül talán a legfontosabb dolgok az energiapolitikában: Kiemelném azt, hogy a gazdaság energiaigényessége mérséklődött, tehát jelenleg sokkal több terméket és értéket tudunk előállítani ugyanannyi energiával, mint 15 évvel korábban. Jelentősen csökkent a környezet terhelése. Ma már az energiafelhasználás sokkal kevesebb káros anyagot bocsát ki a környezetbe. Nagyon jelentős változás, hogy míg a '90-es évek elején az energiaszektor állami tulajdonban működött, ma már döntő többségében magántulajdonú szektorról van szó, és közben EU-tagok lettünk, ami meghatározza a kereteket. Időközben az energiaárak nagyon jelentősen emelkedtek, és az importfüggőségünk is nőtt.”

Komoly kritikák érkeztek tehát az általános bizottsági viták során a jelenlegi és a korábbi 1993-as határozattal kapcsolatban is annak parlamenti kontrolljával kapcsolatban. A korábbi dokumentum szerint a mindenkori kormánynak kétévenként tájékoztatót kell készítenie az Országgyűlésnek, amit annak meg kell vitatnia. Ez a procedúra azonban

elmaradt²⁹. A koncepció tervezete szerint viszont már csak a feladatkörrel rendelkező bizottság részére kell ezt a tájékoztatást megadni (14. pont). A hatályba lépő dokumentum lényegében a parlamenti kontrollal kapcsolatosan nem változtatott, a 12.t. szerint „Az Országgyűlés az 1-11. pontokban foglaltak megvalósítása érdekében felkéri a Kormányt, hogy legalább kétévenként készítsen tájékoztatót az energiapolitika megvalósulásáról az Országgyűlés feladatkörrel rendelkező bizottsága részére, és amennyiben az energiapolitika feltételrendszerében bekövetkezett változások indokolják, a tájékoztató benyújtásával együtt tegyen javaslatokat az energiapolitikai koncepció felülvizsgálatára.” Így tehát a korábbi 21/1993. (IV.9.) OGY határozattal szemben legalább két évente már nem kell az Országgyűlésnek, csak az Országgyűlés feladatkörrel rendelkező bizottsága részére tájékoztatást adni, ami deklaráltnak is a parlamenti kontroll csökkenését eredményezheti.

Összességében megállapítható, hogy az új koncepció az 1993-as határozathoz hasonlóan kevés konkrét számadatot tartalmaz, így a túl általános dokumentum éppen a kormány mozgásterét növeli a parlamenttel szemben³⁰. A kormány elképzelése szerint azonban a koncepció nem tekinthető egy konkrét cselekvési tervnek hozzárendelt határidőkkel. A részletes elvárásokat és célokat megfogalmazó stratégiákat a keretdokumentumot kiegészítő részstratégiákban kell megfogalmazni. Ilyen részstratégiának tekinthetők a gázüzletág területén többek között „A földgáz biztonsági készletezéséről”, vagy a „Földgáz ellátásról” szóló törvények.

Ennek az érveknek a kapcsán további kritikák fogalmazódtak meg a bizottsági viták során. Az egyes energetikával kapcsolatos általános koncepciók összehangolatlanágát, illetve a részstratégiák és alapkonceptiók hatálybalépése körüli ütemezésbeli anomáliákat is többen felrótták a kormányzatnak a bizottság tagjai közül.

²⁹ Bár sok esetben eljutott a kormány beszámolója az illetékes bizottságokig, amit azok meg is tárgyaltak és általános vitára is alkalmasnak tartottak, azonban a parlament plenáris ülésein már nem tárgyalták ezeket a tájékoztatókat.

³⁰ „Ezekben a pontokban nincsen semmi konkrétum, olyan száraz, mint a fűrészpör a napon. (...) Ez egy bianco aláírás, hogy utána azt csinálja a kormány, amit akar.” (Molnár Béla (KDNP), a Környezetvédelmi bizottság ülésén, 2008.02.05.)

„A tizenöt pontból álló határozattal nekem az a problémám, hogy egyetlen határidőt nem tartalmaz, tehát rengeteg felhatalmazást ad a kormánynak, hogy ezt készítse elő, ilyen és olyan tanulmányokat, döntés-előkészítést tegyen meg, de semmilyen határidő nem szerepel benne.” (Braun Márton (Fidesz), az Európai ügyek bizottsága ülésén, 2008.02.12.)

„Miről szól az energiapolitikai koncepcióról szóló határozati javaslat? A következőkről: a kormány dolgozza ki, a kormány hosszú távú szempontokat mérlegeljen, a kormány kezdje meg, a kormány gondoskodjék, a kormány a rendelkezésre álló eszközökkel járuljon hozzá, a kormány teremtsen meg, a kormány dolgozza ki, a kormány vizsgálja meg, a kormány gondoskodjon, a kormány vizsgálja felül, a kormány gondoskodjon, végezetül az Országgyűlés felkéri a kormányt. Hol van itt az Országgyűlés? Hol vannak itt a képviselők?” (Ivanics Ferenc (Fidesz), az Európai ügyek bizottsága ülésén, 2008.02.12.)

Az előbbi esetben problémaként merült fel, hogy a keretdokumentum megszületése idején még nem születik, vagy nem született meg sem az éghajlat-változási, a megújuló stratégia (Nagy Andor, Fidesz)³¹.

Az energetikával kapcsolatos késlekedést érzékelteti az energiahatékonysági cselekvési terv csúszása is. A dokumentumot 2007. június 30-ig kellett volna elfogadni és elküldeni Brüsszelnek, amire uniós előírás kötelezett. A Magyar Köztársaság egy előzetes anyagot küldött ki 2007. júliusában az Európai Uniónak, melyben jelezte, hogy decemberig pótolni fogja az elmaradását. Erre azonban 2007-ben már nem került sor. A koncepció tervezetének 3. pontja tartalmazza, hogy a kormány dolgozzon ki átfogó országos energiahatékonysági stratégiát és nemzeti energiahatékonysági cselekvési tervet. Azonban ezeket még a dokumentum elfogadása előtt jóval, a bizottsági munka kezdetétől számítva két héten belül el kívánta fogadni a kormány³². Nem volt tehát összhang, egységes ütemezés a tervezett energiapolitikai koncepció és az energiahatékonysági terv ügyében. Ez egyszerre jelenti az alapkoncepció elfogadásának időbeli csúszását, illetve a parlamenti munka szimbolikus jellegét az ügyben. Az anomália megoldására nem került sor³³.

³¹ „Én elhiszem, hogy a késés óriási, régen kész kellene ezzel lennünk, de éghajlat-változási stratégia nélkül egy ilyen energiapolitikai stratégiát elfogadni (...) szerintem enyhén szólva felelőtlenység.” (Herbály Imre (MSZP), a Mezőgazdasági bizottság ülésén, 2008.02.11.)

³² „Magunk között legyen szólva, ténylegesen a decemberi jelzésünkhöz képest most már közel másfél hónapos csúszásban vagyunk. Valószínűleg pontosan ezért indította el az Európai Unió azt a kötelezettségszegési eljárást. (...) De, mint ahogy jeleztem, a kormány rövidesen el fogja fogadni ezt az energiahatékonysági cselekvési tervet és meg fogja küldeni Brüsszelbe.” (Gordos Péter, a GKM főosztályvezetője, a Mezőgazdasági bizottság ülésén 2008.02.11.)

„Magyarország ellen az Európai Bizottság egy kötelezettségszegési eljárást indított éppen a nemzeti energiahatékonysági cselekvési terv hiánya miatt, és most gyakorlatilag ennek a tervnek a kidolgozását burkoltan ebben az országgyűlési határozatban írjuk elő a kormánynak, holott ez egy sokkal régebbi történet.” (Braun Márton (Fidesz), az Európai ügyek bizottsága ülésén, 2008.02.12.)

„A Környezetvédelmi bizottság ülésén a GKM illetékese a következőt mondta február 5-én: a kormány két héten belül - szokás szerint határozattal - dönteni fog az energiahatékonysági nemzeti cselekvési tervről, valamint a megújuló energiával foglalkozó stratégiáról. (...) Tehát azt, amit mi majd elfogadunk március végén, hogy a kormány dolgozza ki, már február 14-én el fogja fogadni. Hol itt a parlament? (Ivanics Ferenc (Fidesz), az Európai ügyek bizottsága ülésén, 2008.02.12.)

³³ „Viszont a képviselőtársam ismételtelen nem kapott választ, hogy ha a kormány két héten belül elfogadja a nemzeti cselekvési tervet, akkor mit jelent az Országgyűlés felhatalmazása, márciusban ennek elkészítése?” (Manninger Jenő (Fidesz))

Nem tudom, akkor mit javasolna képviselő úr ebben az ügyben. Halasszuk el esetleg a kormány döntését az energiahatékonysági terv ügyében, hogy összhangba tudjuk hozni az energiapolitikai koncepció elfogadásával? Én ezt nem javasolnám, mert azt gondolom, hogy sürgető mind a két ügy. Most lehet, hogy formálisan ez nem egy elegáns megoldás, de azt gondolom, hogy mind az energiapolitikai koncepció, mind az energiahatékonysági cselekvési terv sürgető. Önök is, mindenki sürgeti, hogy minél előbb ezek elfogadásra kerüljenek. Várnám esetleg a konstruktív javaslatot ebben az ügyben, hogy hogyan lehet föloldani ezt a problémát. (Dióssy Gábor, GKM)

Elnézést, de én tettem föl, tehát úgy gondolom, hogy a kormánynak kell megoldani ezt a problémát, az előterjesztést ő készítette. (Manninger Jenő (Fidesz) Európai ügyek bizottsága, 2008.02.12.)

A helyzetet bonyolítja, hogy az egyes energetikával kapcsolatos részstratégiák szintén hamarabb készültek el és lettek elfogadva, mint maga a keretdokumentum. A villamosenergia-törvény és a gáztörvény megszületése is megelőzte az alapkoncepció megszületését, ami ellenzéki és kormányoldali politikusok kritikájában is megfogalmazódott a bizottsági viták során³⁴.

Lényeges megemlíteni, hogy a keretdokumentum általános bizottsági vitájával kapcsolatban a kormánypárti és az ellenzéki tagok egyaránt komoly tartalmi kritikákkal éltek a dokumentummal, valamint a döntéshozatali mechanizmusokkal kapcsolatban³⁵. Volt, aki azon a véleményen volt, hogy stratégiai tervezést elég nehéz stratégiai intézmények felállítása és érdemi határidők nélkül megvalósítani (Orosz Sándor, MSZP). A kormány részéről Dióssy Gábor államtitkár is elismerte az Európai ügyek bizottságának általános vitáján (2008. február 12.), hogy „pont azért nem sikerült az elmúlt egynéhány évben, ennek a kormánynak (I-II. Gyurcsány kormány) a regnálása alatt megalkotni az energiastratégiát és az energiapolitikát, mert képtelenség volt a nagyon különböző érdekek miatt bármilyen konszenzusra jutni a lényegesebb ügyekben.”

Mások az érdemi politikai³⁶, szakmai³⁷ és társadalmi egyeztetést³⁸, így például energiaüggyel kapcsolatos albizottság érdemi bevonását hiányolták (Nagy Andor, Fidesz),

---

³⁴ „Másfél éve teljesen jogosan marasztal el minket az ellenzék, hogy miért nincs az energiapolitika elfogadva. Hogy lehet az, hogy meghozzuk közben a villamosenergia-törvényt, liberalizáljuk a teljes piacot, meghozzuk három héten belül a gázliberalizációnak a továbblépését és nincs energiapolitikánk? Hogy lehet az, hogy először meglépjük e két fontos törvényt - üvegházhatásról, CO₂-ről, meg a többitől nem is beszélve - és majd a végén egy díszbojtóként hozunk egy energiapolitikát?” (Podolák György, a Gazdasági és informatikai bizottság ülésén, 2008.02.13.)

³⁵ „Tartalmilag a magam részéről meglehetősen egyetértésben vagyok Fónagy képviselő úrral. (...) Én sem nagyon hallottam se kormányoldalról, se ellenzéki oldalról senkit még akként, hogy bólogatóan, elismerően szólt volna erről az anyagról, mindenkinek rengeteg észrevétele, megjegyzése van, s a többi, tehát ez kiforrott anyagként, olyan anyagként, amely ennek az országnak a 2020-ig terjedő energiastratégiáját adná ki, semmiképpen nem kezelhető.” (Szanyi Tibor (MSZP), a Gazdasági és informatikai bizottság ülésén, 2008.02.13.)

„Az elnök úr (Katona Kálmán, MDF) nagyon ravasz (...), de bármennyire is erős szavakkal illette az előttünk levő országgyűlési határozati javaslatot, nem fogja elérni bennem azt a megcélzott hatást, hogy most elkezdjem védeni. (Derültség.) Nincs mit. (Orosz Sándor (MSZP), a Környezetvédelmi bizottság ülésén, 2008.02.05.)

³⁶ Egy ilyen stratégia - úgy gondolom - feltételezné, hogy legalább a megelőző időszakban egy ötpárti szakértői egyeztetés is lett volna az ügyben, hiszen itt az időintervallum 2007 és 2020 közötti. Volt már rá példa, például a nemzeti biztonsági stratégia esetében ötpárti szakértői háttéregyeztetések voltak. (Balla Mihály (Fidesz), a Költségvetési bizottság ülésén, 2008.02.12.)

³⁷ „Tartunk egy konferenciát, rendben van, kell ilyen, oda azt hívjuk meg, aki egyébként nekünk játszik adott esetben, ezen kívül feltesszük a honlapra és 580 szervezetnek kiküldjük. Ha ez végigfut azon a rendszeren, amit egy ekkora nagyságrendű történetben elvárhatunk, akkor ma nem kapunk egyébként ezzel kapcsolatosan véleményeket, hogy ez sincs benn, az sincs benn jövőképpel kapcsolatosan, az atomenergiával kapcsolatosan, az energiafogyasztással kapcsolatosan.” (Kovács Zoltán (Fidesz), az Önkormányzati és településfejlesztési bizottság ülésén, 2008.02.13.)

valamint kritikaként fogalmazódott meg, hogy a GKM honlapjára felkerült dokumentumokra fel volt írva, hogy azok nem a minisztérium véleményét képviselik, ami csökkenti a társadalmi vita súlyát (Molnár Béla, KDNP).

Bár Nyugat-Európában a politikai pártokon belül általában nagy a kohézió és ezért tagjaik sokszor egységesen, kollektíve cselekednek, azonban az energiapolitikai koncepció végszavazása a téma fontossága ellenére nem igazolta vissza a frakciófegyelemmel kapcsolatos várakozásokat.

A 2008-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikai koncepciót végül 197 igen, 123 nem és 20 tartózkodás mellett fogadták el. A frakciók kohéziója, vagyis a frakciók jelenlévő képviselőinek egységes szavazatainak száma jócskán elmaradt a törvényi végszavazások átlagától. Az öt parlamenti frakció közül egyedül az MSZP és az MDF szavazott egységesen. Előbbi 178 képviselője szavazott igennel, utóbbi 9 képviselője pedig nemmel. A Fidesz 14 igen, 97 nem szavazat és 5 tartózkodás, a KDNP 3 igen, 16 nem szavazat mellett többségében a határozati javaslat ellen szavazott. Az SZDSZ frakciója, ekkor még az MSZP koalíciós partnereként 1 igen (Fodor Gábor) és 14 tartózkodás mellett döntött a kormány határozati javaslatáról. (A független képviselők közül Tóth András igennel Lengyel Zoltán nemmel szavazott, Gyenesei István tartózkodott.) Összességében a végszavazás azt sejteti, hogy a képviselők döntésekor elsősorban továbbra is a frakciófegyelem volt a meghatározó, azonban az Andeweg, Nijzink által meghatározott tipológia szerinti „cross-party mode”³⁹ is meghatározó lehetett a képviselők inspirációja tekintetében.

3.3. Nabucco kontra Déli Áramlat vita

Alternatív vezetékprojektek közül kettő volt a stratégiaalkotás időszakában olyan, mely potenciálisan érinthette Magyarországot, az egyik a Nabucco, a másik a Kék Áramlat 2, később Déli Áramlat projekt⁴⁰. A H/4858. számú országgyűlési határozati javaslat tervezet

---

³⁸ “Őnök véletlenül sem vették a fáradságot, hogy egyáltalán az agráriusokkal bármi nemű kapcsolatot kialakítsanak.” (Jakab István (Fidesz), a Mezőgazdasági bizottság ülésén, 2008.02.11.)

A bizottsági ülésünkön azt a tájékoztatást kaptuk, hogy történt az előkészítés során egyeztetés a szakmai, a civil szervezetekkel. Megkérdeztem a Fidesz azon politikusait, akik a megfelelő bizottságokban ülnek, és nekem ők azt a tájékoztatást adták, hogy velük az előkészítés során egyeztetés nem történt. (Nagy Andor (Fidesz), a Költségvetési bizottság ülésén (2008.02.12.)

³⁹ A cross-party mode esetében a küzdelem nem elsősorban a politikai pártok között, hanem az adott szakpolitikákon belül különböző állásponton lévő szakpolitikusok között zajlik. (Andeweg, Nijzink, 1995)

⁴⁰ A Gazprom és a Kék Áramlat vezetékben érintett ENI, olasz energetikai vállalat részéről a kezdeti lendületet követően nem hangzott el érdemi nyilatkozat a Kék Áramlat 2 tervezett nyomvonalról. Végül a hangsúly egy más néven futó, szintén orosz-olasz projektre tevődött át, a Déli Áramlatra. A vezeték a Fekete-tengeren

hetedik pontja a következő célt fogalmazta meg a gázvezeték-diverzifikáció ügyében: „A Kormány a rendelkezésére álló eszközökkel járuljon hozzá új nagykapacitású földgázszállító vezetékek megvalósításához az importdiverzifikáció érdekében és azért, hogy Magyarország a gázellátás szempontjából regionális elosztó és tranzitországgá váljon.” (H/4858)

A dokumentum indoklása szerint „a hazai földgázellátás jelenleg függő helyzetben van az orosz földgázszállításoktól. Ezen függés enyhítéséhez, továbbá az ország európai gázpiaci pozíciójának javításához, a dél- és nyugat-európai rendszerhez való aktív csatlakozásához új beruházások szükségesek a gázszállítási infrastruktúrába. A diverzifikációs alternatívák között nem kívánatos bármelyik projektnek prioritást biztosítani a többivel szemben, mert a magyar kormányzat nincs döntési pozícióban bármely projekt megvalósítását illetően. Mindazonáltal, ha a választás igénye felmerül, biztosítani szükséges a magyar kormányzat támogatását az Európai Unió formálódó energiapolitikai erőterében megvalósuló közös érdekű projekteknek. Figyelembe véve kedvező geológiai adottságainkat és az ebből adódó gazdaságpolitikai előnyünket a földgáztárolási lehetőségeink vonatkozásában, Magyarország érdeke, hogy hazai tárolói beruházások és fejlesztések révén is kapcsolódjon bármely projekt keretében megvalósuló új vezetékhez.” (H/4858)

A legtöbb kritika a Külügyi bizottság ülésén az ellenzéki pártok részéről fogalmazódott meg azzal kapcsolatban, hogy a határozat nem kívánja megnevezni a prioritásait az alternatív vezetékprojektekkel kapcsolatban⁴¹, mindaddig, amíg a választás igénye nem merül fel, mondván a kormányzat nincs abban a politikai pozícióban, ahonnan ezt megtehetné⁴².

---

keresztül szállítana földgázt Oroszországból Bulgáriába. A cső itt kettéválna. Az egyik ág a tervek szerint Szerbián, Magyarországon és Ausztrián át érné el Észak-Olaszországot. A másik délnyugati irányban, Görögországon és ismét tenger alatti útvonalon át jutna el az olasz Otranto térségébe. A Déli Áramlat vezeték átmérője és kapacitása kezdetben szinte hajszálpontosan megegyezett volna a Nabuccoéval, évente nagyjából mintegy 30 milliárd köbméter szállítását tette volna lehetővé.

⁴¹ Felsmann Balázs szakállamtitkár a Költségvetési bizottság ülésén indoklásában további érveket fogalmazott meg erre vonatkozóan. „Mivel ezek (a projektek) nem kormányzati beruházások, ezért a kormányzatnak elsődlegesen semlegesnek kell lennie. (...) Ezek magánprojektek, magánberuházások. Valójában az ellátásbiztonságot azzal javítjuk, ha ezeket a lehetőségeket a befektetői környezet megfelelő menedzselésével biztosítjuk, hogy ezek a vezetékek létrejöhessenek.” Ez az érvelés nem állja meg teljes mértékben a helyét, hiszen a Kék, illetve később a Déli Áramlat projektben az a Gazprom érdekelt, melynek többségi tulajdonosa éppen az orosz állam.

⁴² „Az, amit ma Németország vagy Oroszország meg tud csinálni, azt Magyarország nem fogja tudni megcsinálni, tehát mi európai energiapolitikát nem fogunk tudni meghatározni.” (Dióssy Gábor, államtitkár, a Külügyi bizottság ülésén, 2008.02.12.)

Az ellenzék ezzel szemben a Nabucco projekt elsődlegességét hangsúlyozta, amit a kormánypárti képviselők nem támogattak⁴³. Az ügyet a leghatározottabban Németh Zsolt (Fidesz) képviselte⁴⁴, aki módosító indítványt is benyújtott a témában Fónagy János és Nagy Andor társaságában⁴⁵. Ezt végül nem fogadták el.

A témához szorosan kapcsolódóan 2007. március 23-án Németh Zsolt, Nagy Andor és Balla György benyújtottak egy határozati javaslatot is H/2596 számmal az Európai Unió közös energiapolitikájáról⁴⁶. A határozatot végül az Országgyűlés 2007. május 7-én tárgysorozatba vette a sürgősség elutasítása mellett (2007. 05. 14.), azonban az Európai ügyek bizottsága nem ajánlotta általános vitára, így az nem került a parlament elé.

Kritikaként fogalmazódott meg a korábbi H/4671. számú határozati javaslatról leválasztott háttér tanulmány kapcsán, hogy az a gázvezeték-diverzifikáció ügyében meglehetősen megkésett állapotot tükröz. Többek között nem tesz említést a Déli Áramlat vezetékprojektről⁴⁷.

A témával kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy bár a legtöbb kritika a Külügyi bizottság elnökétől, Németh Zsolttól érkezett a gázvezeték-diverzifikáció kérdésében, végül

⁴³ „Helyesnek tartom, hogy akár a Nabucco, akár a Blue Stream, akár az új Déli Áramlat, a magyar kormányzat mindhárom energiavezetékkel kapcsolatban kifejezte azt a fajta érdekeltségét, hogy amennyiben megvalósul, szeretne benne részt venni.” (Geberle Erzsébet (SZDSZ), a Külügyi bizottság ülésén, 2008.02.12.)

⁴⁴ A dokumentum „a passzív, nem cselekvő, alkalmazkodó, véleményt nem formáló irányt jelöli ki az energiadiverzifikációban Magyarország számára.” (Németh Zsolt (Fidesz), külügyi bizottság ülésén, 2008.02.12.)

⁴⁵ " A Kormány a rendelkezésére álló eszközökkel járuljon hozzá új nagykapacitás földgázz szállító vezetékek megvalósításához az importdiverzifikáció érdekében és azért, hogy Magyarország a gázellátás szempontjából regionális elosztó és tranzitországgá váljon . A Kormány az Európai Unió formálódó közös energiapolitikájának keretében keressen megoldást hazánk energiabiztonságára. Ennek szellemében a Kormány egyértelműen prioritásként kezelje a Kaszpi-tenger térsége és Közép-Európa között létesítendő, az Európai Unió által stratégiai projektként megjelölt Nabucco földgázvezeték elsődleges megépítését . " (4858/17. SZÁMÚ MÓDOSÍTÓ JAVASLAT)

⁴⁶ Ez alapján „a Magyar Országgyűlés üdvözli a 2007. március 8-9-i berlini Európai Tanács eredményeit, különös tekintettel a 2007-2009-es időszakra vonatkozó átfogó energiaügyi cselekvési tervre; felkéri a Magyar Köztársaság Kormányát, hogy a Magyarország és Európa kiszolgáltatottságát fokozó, a közös európai projektekkel ellentétes egyéni különalkuk helyett az Európai Unió formálódó közös energiapolitikájának keretében keressen megoldást hazánk energiabiztonságára; felkéri a Magyar Köztársaság Kormányát, hogy ennek szellemében egyértelműen kötelezze el magát a Kaszpi-tenger térsége és Közép-Európa között létesítendő, az Európai Unió által stratégiai projektként megjelölt Nabucco földgázvezeték megépítése mellett.” Németh Zsolt indoklásában elmondta, hogy „nemzeti érdekünk, hogy Magyarország ebben a kérdésben ismét kiszámítható partnere legyen az Európai Uniónak, a NATO-nak, szövetségeseinknek és más partnereinknek, közöttük Oroszországnak is. A magyar közvélemény szemében pedig egyértelművé tehetjük, hogy a biztonságpolitikát előrébbvalónak tartjuk a biznisznél.”(H/2596. számú országgyűlési határozati javaslat tárgysorozatba-vételi kérelmének indoklása, 2007.05.07.)

⁴⁷ „A koncepció még a Kék Áramlat vezetékről beszél, holott már beleérkezett a kormányzat a Déli Áramlat periódusába és időszakába az együttes kormányülés eredményeként. Nem is ejt szót a Déli Áramlatról a koncepció, holott a Kék Áramlat elképzeléséről még meglehetősen konkrétan fogalmaz meg állításokat. (...) Egy kicsit poros a koncepció, ami előttünk fekszik. Ez nem azt mutatja, hogy a minisztérium figyelt volna vagy hangsúlyt fektetett volna arra, hogy ha egy ilyen alapos vagy fontosnak gondolt elemzést elénk terjeszt, akkor az tükrözze az aktualitásokat.” (Németh Zsolt (Fidesz), a Külügyi bizottság ülésén, 2008.02.12.)

az általa vezetett bizottság volt az egyetlen, ahová egyetlen a feladatkörbe tartozó módosító sem érkezett.

Bár a kormány álláspontja, hogy „nemzeti érdek és fontos energiapolitikai cél, hogy legalább az egyik vezeték nyomvonala Magyarországon keresztül vezessen” és csak „választás igénye mellett” támogatható „az Európai Unió formálódó energiapolitikai erőterében megvalósuló közös érdekű projektek”, azonban számos olyan kormányzati manőverre bukkanhatunk, ami ennek ellenére hatott. A kormányzati kommunikáció sok esetben elfogultságot sugallt éppen az Európai Unióban prioritást élvező Nabucco gázvezeték-projekttel szemben, olyan tárgyalásokat és előzetes egyeztetéseket megelőzően, illetve követően, melyek részleteibe sem a társadalmi nyilvánosság, sem a parlament nem volt bevonva⁴⁸.

Míg a magyar energiastratégiai koncepció parlamenti vitája során a kormány a „minél több vezeték létesül, annál jobb Magyarországnak” elvet követte, addig a parlamenten kívüli kommunikáció sok esetben ennek ellenében hatott, kiszámíthatatlanná téve hazai és nemzetközi szinten egyaránt a kormány koncepcióját. Az energiapolitika gázdiverzifikációval kapcsolatos vitáit követően megvizsgálom a kormány parlamenten kívüli nyilvános tevékenységét és kommunikációját.

2006-ot megelőzően a magyar kormányok egyike sem foglalkozott érdemben a gázdiverzifikációs lehetőségekkel. „Ugyanakkor 2005. közepére a Balkánon már aktív fázisába lépett az a gázipari macska-egér játék, amelybe később bekapcsolódtunk.” (DEÁK ANDRÁS GYÖRGY, 2009) A vezetékvitákat katalizáló eseménysor kezdetét az I. Gyurcsány kormány utolsó évére 2006. februárjára tehetjük. Putyin, akkor még elnökként tárgyalt Magyarországon Gyurcsány Ferencel. A téma a Kék Áramlat meghosszabbítása és egy magyarországi gázelosztó-központ ajánlata volt. Különösen utóbbi ígérkezett magyar részről stratégiai szempontból támogatható alternatívának. Gazdasági részről a Mol érdekeivel is egyezett az elképzelés, mivel a vállalat rendelkezik a hazai nagynyomású gázhálózattal és gáztározásra alkalmas kimerült mezőkkel.

Bár a bejelentés váratlannak tűnt, ekkor még – valószínűleg a választási kampánynak is köszönhetően – nem került a politikai diskurzus középpontjába. A Gyurcsány Ferenc és

---

⁴⁸ „Itt az volna kifogásolható az Országgyűlés színe előtt, amikor erről beszélek, ha a kormány kihagyná az Országgyűlést ebből a folyamatból, a lelegejétől fogva. Nekem az az érzésem, hogy ha én miniszterelnök lennék vagy valamelyik itt a barátaink közül - majdnem bármelyikötök, bármelyikünk -, akkor előtte elmennék az Országgyűléshez, és meghallgatnánk, hogy mit is gondol az Országgyűlés, mielőtt elkötelezem az országot valami nagy-nagy dologra; nemcsak nagy dologra, de nagy-nagy dologra.” (Horváth János (Fidesz), az energiapolitikai koncepció általános parlamenti vitáján, 2008.03.04.)

Vlagyimir Putyin közötti tárgyalások Moszkvában folytatódtak 2006. szeptember 18-án, közvetlenül a görög-orosz és a bolgár-orosz magas szintű tárgyalásokat követően. Ekkor tematizációs szempontból az őszi beszéd okozta belpolitikai krízishelyzet írta felül a tárgyalás érdemi értékelését.

2007. március 12-én az energiapolitikai koncepció parlamenti tárgyalásának kellős közepén az International Herald Tribune-nek adott Gyurcsány-féle interjú tette a bel- és a külpolitika fókuszába hazai és nemzetközi szinten egyaránt a két alternatív vezeték ügyét. Ekkortól már nem csupán egy szakmapolitikai, hanem már egy lojalitási, orientációs vitáról is beszélhetünk⁴⁹.

A heves indulatokat kiváltó miniszterelnöki mondatok a következők voltak: „A Nabucco egy hosszú álom és régi terv. De nekünk nincs szükségünk álmokra. Projektet szeretnénk. A lakásokat gázzal kell fűteni. A Kék áramlat mögött pedig nagyon erős elszántság, szervezeti erő és kapacitás van.” (IHT, 2007.) A nyelvészek által enthümmeként definiált fordulat gyakorlatilag áthallás tekintetében azt sejtette, hogy szemben a tárgyalásban lévő energiapolitikai koncepcióval – melyben hangsúlyosan szerepel, hogy egyik vezeték sem élvezhet a kormány számára prioritást – a miniszterelnök kijelenti, hogy nincs szüksége a Nabuccora, hanem reális, megvalósítható projekteket favorizál, a Kék Áramlatot.

Bár a kormány több ízben hangsúlyozta, hogy Oroszországgal érdekalapú, pragmatikus és nem értékalapú politizálást kívánt folytatni. A kommunikáció és az energetika területén születő eredmények, a vágyak és a valóság nem jártak kéz a kézben. Úgy kötelezte el magát a kormány burkoltan az orosz Kék, később Déli Áramlat projekt mellett, hogy 2007. elejére hazánk maradt az egyetlen Nabucco projektben érintett állam, amely egyetlen érdemi

---

⁴⁹ „Szükségünk van Európára, ugyanis igaz az a mondás, miszerint az olaj és a gáz jöhet keletről, de a szabadság csak nyugatról jöhet.” (Navracsics Tibor (Fidesz), napirend előtti felszólalás, reagálás Gyurcsány Ferenc "Magyar nemzeti érdek, európai érdek" című napirend előtti felszólalására, 2007.03.26.)

„Nem lehet asszisztálni egy olyan orosz politikához, amely politikai és gazdasági értelemben befolyási övezetévé akar tenni minket. Szeretném már most leszögezni, hogy korrekt gazdasági kapcsolatokra kell törekednünk Oroszországgal. Nem támogatunk semmiféle oroszellenességet - én személy szerint egyébként nagy tisztelője vagyok a pravoszláviának (*Derűtség az MSZP soraiban.*) -, de azért azt látni kell, hogy a befolyási övezet expanziós gondolata nem Putyin elnök úrnak a sajátja, még csak nem is a Szovjetunióé volt a találmánya, hanem Nagy Péter cártól kezdve ez az orosz történelemnek a sajátja. Ezzel tisztában kell lennünk. És a nemzeti érdekek érvényesítésének a lehetőségi feltétele az, hogyha a szövetségeseink számára nem kérdéses, hogy ki kivel van.” (Semjén Zsolt (KDNP), napirend előtti felszólalás, reagálás Gyurcsány Ferenc "Magyar nemzeti érdek, európai érdek" című napirend előtti felszólalására, 2007.03.26.)

„Ami pedig Oroszországot illeti: ez a magyar politikának a következő időszakban az egyik legkényesebb kérdése lesz. A kormányprogramban nagyjából úgy fogalmazunk, hogy Magyarország a hazánk, az Európai Unió az otthonunk, az Egyesült Államok a szövetségeseink, és Oroszország a stratégiai partnerünk. (...) Szó nincs arról, természetesen, hogy ez az együttműködés valamilyen egyoldalú orosz politika szolgálata lenne. Ugyan, dehogyl! Ugyan, dehogyl!” (Gyurcsány Ferenc, "Magyar nemzeti érdek, európai érdek" című napirend előtti felszólalásának viszontválasza, 2007. 03. 26.)

szereződést sem tudott felmutatni Moszkvával a gázdiverzifikáció ügyében, és semmivel sem tudta előrehaladottabb állapotban feltüntetni az orosz tervet a Nabuccoval szemben. „Budapest nemcsak energiapolitikájában, de külpolitikájában is az európai trenddel szemben mozgott – míg konkrét ágazati szerződéseket nem írt alá, addig diplomáciai vonatkozásban épphogy demonstratívan erősítette ezt a relációt.” (DEÁK ANDRÁS GYÖRGY, 2009)

A kormány ezt követően komoly defenzívába kényszerült idehaza a Fidesz, külföldről pedig félhivatalos amerikai forrásokból „külön utas orosz-politikájáért”. A legnagyobb ellenzéki párt az energiapolitikai koncepció vitája mellett interpellációkkal is kérdőre vonta a kormányt, az ügyet a párton belül a legtöbbször Németh Zsolt képviselte⁵⁰.

Bár Gyurcsány Ferenc 2007. március 26-i napirend előtti felszólalásában igyekezett számszaki adatokkal, gazdasági alapon indokolni, hogy miért nem szabad kizárni “egy egyébként minden bizonnyal reális alternatívát”, a Kék Áramlatot. Azonban a beszéd tartalmában kizárólag a Nabucco gyenge pontjai mentén érvelt és nem indokolta, hogy miért is lehet “minden bizonnyal reális alternatívának” tekinteni a Kék Áramlatot. Annak ellenére, hogy ez véleményem szerint korántsem volt olyan biztos. Ezzel kapcsolatban Németh Zsolt még ugyanezen a napon napirendelőtti felszólalásában megfogalmazta kritikáját⁵¹.

Végül a Déli Áramlattal kapcsolatos magyar-orosz szerződés megkötésére hosszas viták után került csak sor. Kezdetben a Gazprom a Mol Nyrt-vel tárgyalt, akivel nem sikerült megegyeznie⁵². Így az oroszok a magyar állammal is megkezdtek tárgyalásokat. 2007. december 7-én Viktor Zubkov ígéretet tett arra, hogy a Déli Áramlat földgázvezeték északi ága elérje majd Magyarországot. A tervek szerint egy 10 milliárd köbméteres stratégiai gáztároló is létesült volna az országban, azonban a magyar kormánnyal folytatott titkos

---

⁵⁰ „A szövegeiben folyamatosan a versenyre és Európára hivatkozó Gyurcsány-kormány még nyugati szövetségeseink előtt sem tartja kínosnak, hogy asszisztál a Kreml eurázsiai energiamonopólium megteremtését célzó törekvéseihez?” (Németh Zsolt (Fidesz), “Kibújt a szög a zsákból?”, interpelláció, 2007.03.19.)

⁵¹ “A két vezeték, ha gazdaságilag össze is vethető, de azt hiszem, hogy meglehetősen felszínre és féloldalasra sikerült a miniszterelnök úrnak ez a gazdasági elemzése. Jó lett volna, ha elemzi a Kék Áramlat vezeték körül meglévő bizonytalanságokat is. Az igazi kérdés, tisztelt Ház, nem a gazdasági összevetés, hanem a biztonságpolitikai összevetés. (...) Igenis létezik, 2006 januárjától nagyon is létezik az orosz energetikai veszély. Nem avított oroszellenességről van szó, hanem a piaci normákat semmibe vevő monopólium ellen vagyunk, amelyik egyébként a saját belföldi és nemzetközi szerepvállalásában is semmibe veszi az alapvető piaci normákat.” (Németh Zsolt, napirend előtti felszólalás "Néhány élelmiszerügyi kérdéstről" címmel, 2007.03.26.)

⁵² A vita azért húzódnak el hosszasan, mert a Gazprom többségi (51-49 százalékos) részesedést szeretett volna elérni a Déli Áramlat magyarországi szakaszáért felelő vegyes vállalatban. Emellett az oroszok szerették volna elérni azt is, hogy a magyar fél úgy is biztosítsa az átmenő forgalom zavartalanágát, hogy a tranzit, tehát az országon csak áthaladó gáz külön vezetéken keresztül menjen, valamint azt külön tárolókban tárolják. Ez azonban a Mol-nak komoly plusszköltségekkel járt volna. (MARNITZ, 2008A)

tárgyalások sem vezettek sokáig sikerre⁵³. Végül Medvegyev február 25-i budapesti látogatásakor történt elmozdulás a holtpontról⁵⁴, de még így is az aláírás napján is zajlottak a tárgyalások a két fél között⁵⁵. A megállapodást végül Viktor Hrisztyenko ipari és energiaügyi miniszter és Veres János pénzügyminiszter írta alá Gyurcsány Ferenc miniszterelnök és Vlagyimir Putyin orosz elnök jelenlétében 2008. február 28-án Moszkvában. A megállapodást újfent beárnyékolta egy újabb szerencsétlen mondat a miniszterelnök szájából: „Önök gyorsabbak voltak, mint a Nabucco!” A megállapodás komoly belpolitikai vitákat okozott Magyarországon. Többen erős kritikával illették a szerződést. (KADERJÁK, 2008)

A szerződés értelmében a Déli Áramlat gázvezeték magyarországi szakasza fele-fele arányban egy magyar állami tulajdonú társaság, a Magyar Fejlesztési Bank (MFB)⁵⁶ és a Gazprom tulajdonában lesz. A korábban ígért 10 milliárd köbméteres helyett csak egy 1 milliárdos tározóról szól a szerződés⁵⁷.

A szerződésben „a magyar fél vállalja, hogy a magyar-orosz társaságot a legkedvezőbb vám- és adófeltételekben részesíti, amelyek többek között előirányozzák a projekt megvalósításával kapcsolatos munkálatok elvégzéséhez szükséges berendezések és részegységek, illetve anyagok és szolgáltatások áfamentességét a megtérülési határidő⁵⁸ eléréséig.” (MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KÜLÜGYMINISZTERIUMA, 2008) A megvalósításért magyar részről a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, orosz részről az Ipari és Energiaügyi Minisztérium felel. A kapacitás felhasználási joga az orosz alapító felet illeti meg.

A megállapodásban nincs említés az árról és a megtérülési időről. A kormány számításai szerint a nagyjából 700 millió eurós, azaz 180 milliárd forintos költségekből a magyar felet nagyjából 20 milliárd forint terheli. A fennmaradó részt nemzetközi bankhitelből

⁵³ Az oroszok továbbra is ragaszkodtak a többségi tulajdonhoz, míg a magyar tárgyalódelegáció a pénzügyminiszter vezetésével a fele-fele arányhoz. Február 22-én „az eredménytelenség láttán Veres János már felállt és hazaindult, amikor útközben érte az oroszok telefonja, hogy hétfőn (február 25-én) folytassák a tárgyalásokat.” (DUNAI, 2008)

⁵⁴ Ekkor született döntés arról, hogy Magyarország csatlakozik a Déli Áramlat projekthez és vált nyilvánvalóvá, hogy egy 100 százalékban állami tulajdonú társaság és nem a Mol Nyrt. lesz a leendő magyar-orosz vegyesvállalat magyar tagja a tervezett vezeték magyarországi szakaszának.

⁵⁵ A tervezett negyven perc helyett Gyurcsány Ferenc és Vlagyimir Putyin több mint másfél órán keresztül tárgyaltak. Az orosz fél szerette volna elérni, hogy önálló állami garanciát kapjanak a magyaroktól a projekt megtérülésére. Ebbe azonban a magyar miniszterelnök nem ment bele. „Megnéztük Moszkva esti fényeit most pedig megyünk haza – nagyjából ezekkel a szavakkal készült felállni az asztaltól a csütörtöki moszkvai tárgyalások egy pontján Gyurcsány Ferenc. (...) Putyin azonban maradásra ösztönözte a magyar kormányfőt, és a szakértők ismét elvonultak. (...) Végül is ő (Putyin) mondta ki az orosz „da” szót.” (KIS, 2008)

⁵⁶ A 2008. február 27-i parlament összehívott bizottsági meghallgatásán Veres János elmondta, hogy az MFB „vagy egy projektcége” képviselheti a magyar államot a vállalkozásban.

⁵⁷ A tízszer ekkora kapacitással bíró tározót a Mol ajánlotta fel még korábban a projekttel kapcsolatban.

⁵⁸ A magyar miniszterelnök ezt nagyjából 15 évre tette.

kívánják fedezni. A tranzitdíjból származott bevételt évi 10 milliárd forintra becsülik (MARNITZ, 2008B).

Ezt követően a bel- és a külföldi nyomás tovább nőtt a kormányon. “Az amerikai nyomás egyértelmű volt az aláírókon: Bulgáriában és Magyarországon nemcsak a nagykövet volt e téren a szokásosnál szókimondóbb, de a magas szintű látogatások és a diplomáciai aktivitás is szokatlan volt a térségben.” (DEÁK ANDRÁS GYÖRGY, 2009) Az amerikai külügyminisztérium Közép-Ázsiával és energiakérdésekkel foglalkozó helyettes államtitkára, Matthew Bryza például a következő nyilatkozatot tette a Népszabadságban vele készített interjúban: „Nehezen tudom megérteni, hogy egyes emberek a kormányokban, legyen szó a magyarról vagy bármelyik más országról, miért nem látják, mennyire sürgős és fontos tárgyalópozíciójuk és nemzetbiztonságuk megerősítése. Nem látom be, miért nem elsődleges nemzeti érdek a diverzifikálás, ha az ország szempontjából legfontosabb árucikk 80-100 százalékát egyetlen cég, egyetlen ország szállítja” (HORVÁTH, 2008)⁵⁹ A Fidesz részéről az energiapolitikai koncepció parlamenti vitáin⁶⁰, valamint Németh Zsolt révén azonnali kérdés formájában⁶¹ is számos kérdés és kritika mutatott rá a kormányzat parlamenten kívüli tevékenységének visszásságaira.

4. Konklúzió

Az évről évre fenyegető orosz–ukrán gázár-háborúk rávilágítottak arra, hogy a földgáz szerepe nem csupán a gazdaságban, hanem a politikában is kiemelt jelentőségű. Az egyes Európai Unió tagállamokban, így Magyarországon is az energiaellátás biztonságának megőrzése, vagy éppen növelése elemi érdeke a mindenkori politikai vezetésnek. Így a vezetékes gázületág területén a megfelelő forrás és útvonal-diverzifikáció a politikai stratégiaalkotás egyik frekvenciált területe kell, hogy legyen.

Az ügy menedzselése azonban nem könnyű, hiszen a vezetékes gázületág egyik sajátosságát hálózati jellegében kereshetjük, valamint abban, hogy az a gazdasági és a politikai szféra határterületén van. A mindenkori döntéseket számos gazdasági, politikai és

---

⁵⁹ Két vezeték nem mindig több egynél, Népszabadság, 2008. március 18. Az interjú címe is árulkodó, hiszen pontosan egy héttel korábban Göndör István (MSZP) a gázvezetékvitában tett napirend előtti felszólalását (2008. március 11.) a következő mondattal zárta: A kettő több, mint az egy.”

⁶⁰ Hol is tart most éppen a miniszterelnök úr? Most éppen a Nabuccót támogatja vagy ezt a Déli Áramlatot? Jó lenne ezt is tudni, mert ennek is vannak azért következményei és hatásai. (Varga Mihály, az energiapolitikai koncepció általános parlamenti vitáján, 2008. 02. 19.)

⁶¹ Energiapuccs, 2008. március 3.

társadalmi szereplő együttesen hozza meg ún. policy networkök keretében. A döntéshozatal során csupán egy szereplő az állam, aki már nincs abban a hierarchikus-hatalmi pozícióban, ahonnan ráerőltethetné akaratát a döntéshozatali hálózatban részt vevő többi szereplőre, azonban a döntéshozatalban való részvétele megkérdőjelezhetetlen.

Mivel az ügyel kapcsolatos politikai kérdések legtöbbször nemzetközi játéktéren zajlanak pusztán a politikai megegyezés sem egyszerű. A politikai szereplők érdekei, erőforrásai és a döntéshozatalról alkotott nézeteik is nagy mértékben különböznek egymástól. Az együttműködés a különböző „világok” között még színesebb és nehezen modellezhető networköket hoznak létre a döntéshozatali folyamatok során.

Az energetika, a politikai és gazdasági szféra határterülete éppen hálózati jellege miatt a politikatudomány számára is rendkívül fontos problémákat vet fel. Fontos kérdés például, hogy hogyan érinti a governance jelensége a parlamenti döntéshozatalt.

A tanulmány célja a kérdéskört szűkítve egyrészt az új energiapolitikai koncepció parlamenti vitájának vizsgálata volt a kormány és a törvényhozás döntéshozatalon belüli erőviszonyának függvényében, másrészt a gázvezeték-diverzifikáció kapcsán a Déli Áramlat projekt vizsgálata az új 2008-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikai koncepció és a dokumentum elfogadásáig (2008. áprilisáig) elhangzó parlamenti felszólalások, valamint a kormányzat eddig az időpontig megtett stratégiai lépései tükrében.

A dolgozat központi kérdése az volt, hogy mennyiben képes a magyar kormány a parlamenttel összehangoltan egy reális célokhoz rendelt megfelelő eszközrendszer révén a döntéshozatalban jobb helyzetbe kerülni, mint amire egyébként a meglévő erőforrásaik és a networkön belül szabályok képessé tennék. Ezért megvizsgáltam a Déli Áramlat körüli viták idején születő energiapolitikai koncepció bizottsági és parlamenti vitáit. Valamint azt, hogy a kormány a születő dokumentummal összevetve milyen módon járt el a parlamenti játéktéren kívül, mennyiben volt harmonikus a parlamenten belüli és kívüli működése.

Ami a keretdokumentum parlamenti vitáját illeti számos anomáliába ütközhetünk. A koncepció általános bizottsági vitája során a kormánynak a hétből három ülésen nem volt politikai szintű képviselője. Ráadásul egyetlen koncepciót tárgyaló bizottsági és parlamenti ülésen sem vett részt a kormány részéről az illetékes miniszter.

A bizottsági tagok mozgásterét szűkítette, hogy a 2007 végén a kormány által beterjesztett koncepciót visszavonták és az új változatról leválasztották azt a 65 oldalas mellékletet, ami így csupán háttéranyagként funkcionált. Így ehhez már nem lehetett

közvetlenül módosítókat benyújtani és érdemi vitát sem folytatni a koncepciót részleteiben megalapozó leválasztott részről.

A döntéshozatali folyamat megkésettységét jelezte egyrészt, hogy a dokumentum 2008. februárjában beterjesztett változatának címe alapján egy 2007-2020 közötti időszakra vonatkozott volna, másrészt a munka megkezdésének időpontjával kapcsolatban is ellentétes információk érkeztek a minisztérium képviselőitől.

A dokumentum szerkezetével, műfajával és elszámoltathatóságával kapcsolatban is komoly problémák merültek föl. A vitákon elhangzó kritikák mind egy irányba mutattak: a kormány energiapolitikai javaslatával saját mozgásterét kívánja növelni a parlamenttel szemben. A keretdokumentum szerkezetét tekintve nem tartalmaz helyzetértékelést, pontos célmeghatározást, feladat meghatározást és határidőket. Műfaját tekintve a dokumentum koncepció és nem stratégia, így nem lehet rajta számon kérni a célok eléréshez vezető utat, tervszámokat és az eszközöket sem.

A részletes elvárásokat és célokat megfogalmazó stratégiákat a keretdokumentumot kiegészítő részstratégiákban kell megfogalmazni a kormány szerint. A baj az, hogy ezeket az energetikával kapcsolatos részstratégiákat sok esetben hamarabb fogadták, mint magát a keretdokumentumot. Problémaként merült fel, hogy a keretdokumentum megszületése idején még nem született meg sem az éghajlat-változási, a megújuló stratégia; az energiahatékonysági cselekvési terv elkészülése is több mint fél évvel csúszott.

Komoly kritikák érkeztek az általános bizottsági viták során a jelenlegi és a korábbi 1993-as határozattal kapcsolatban is annak parlamenti kontrolljával kapcsolatban. Bár a több mint másfél évtizeddel ezelőtti dokumentum szerkezetét és műfaját tekintve meglepő módon mintának számított a kormány számára, azonban a korábbi határozattal szemben legalább két évente már nem kell az Országgyűlésnek, csak az Országgyűlés feladatkörrel rendelkező bizottsága részére tájékoztatást adni, ami deklaráltnak is a parlamenti kontrol csökkenését eredményezheti.

Összességében tehát egy megkésett, a mai kor kihívásaival kevésbé megfelelő, túl általános és kevésbé elszámoltatható dokumentum született, mintegy utólagosan díszítve a már korábban elkészült energetikával kapcsolatos dokumentumokat. Vagyis a dokumentum legfőbb hozadéka a parlament vonatkozásában, hogy a kormány mozgásterét jócskán megnövelte a törvényhozó hatalommal szemben.

Ez azonban mégiscsak a kisebbik probléma, hiszen a kormány az amúgy rendkívül általános dokumentumtervezettel és a később hatályba lépett keretdokumentum elveivel is szembemenően politizált a gázdiverzifikáció ügyében.

Bár a határozat szerint a kormány nem kívánja megnevezni a prioritásait az alternatív vezetékprojektekkel kapcsolatban – ami komoly kritikákat jelentett a legnagyobb ellenzéki párt részéről – a kormányzati kommunikáció sok esetben elfogultságot sugallt éppen az Európai Unióban prioritást élvező Nabucco gázvezeték-projekttel szemben, olyan tárgyalásokat és előzetes egyeztetéseket megelőzően, illetve követően, melyek részleteibe sem a társadalmi nyilvánosság, sem a parlament nem volt bevonva. Az International Herald Tribune-nek adott miniszterelnöki interjú legfőbb hozadéka, hogy a kormány szempontjából teljesen feleslegesen beleszólt egy, bel- és külföldi elszigetelődéssel fenyegető helyzetbe és szembement az általa megfogalmazott diverzifikációs céllal.

A Déli Áramlattal kapcsolatos 2008-as magyar-országi szerződés megkötésével kapcsolatban is komoly hazai és nemzetközi kritikákkal találkozhattunk. A gáz-diverzifikáció növelése szempontjából „az orosz” vezeték megvalósulása legfeljebb útvonal-megosztás szempontjából lehet eredményes, ráadásul a 2008-ban nyilvánosságra került megállapodás erre vonatkozóan sem nyújt garanciákat a hazai fogyasztók számára. Így a projekt esetleges megvalósulása során sem biztos, hogy a gáz-diverzifikáció szempontjából beszélhetünk-e eredményességről (VIRÁG, 2010).

Az alternatív vezeték ügye meglehetősen megkésve és az energiapolitikai helyett bel- és külpolitikai relációjú diskurzusban vált ismertté a társadalom széles köreiben. „Nem véletlen, hogy a Fidesz-MPSZ részéről nem a szakpolitikus, hanem a külügyér felelős Németh Zsolt felelős a kérdéskörért, míg a kormányzati kommunikációban is inkább a Külügyminisztérium és a Miniszterelnöki Hivatal, semmint az energetika esetében valamelyest hitelesebb Gazdasági és Közlekedési Minisztérium nyilvánult meg többször.” (DEÁK, 2009)

A közpolitika-csinálás folyamatában nem látszanak még a kontúrjai sem annak, hogy a folyamat szereplői az érdemi kérdésekben kompromisszumok útján egy előzetesen szabályozott eljárás rend alapján juthatnának megegyezésre. A kormányzat részéről elmaradt a döntéshozatali folyamat során a parlament, a szakértők és a társadalom érdemi bevonása a közpolitika-csinálás folyamatába.

A parlamenttel, a szakértőkkel és a társadalommal folytatott érdemi viták hiányában az ügy meghatározó kérdései a projekt végrehajtási szakaszára csúszhatnak át, ami az

eredményesség, a hatékonyság és a hatásosság hármas követelmény-rendszerét egyaránt veszélyezteti. Ez azért is lehetséges, mivel a viták épphogy nem a konszenzus megléte, hanem annak teljes hiánya miatt maradhattak el. A parlamenti eliten belüli markáns ellentétek a szakpolitikai viták helyett a külpolitikai orientáció kérdését hangsúlyozták. Ezzel pedig egy értékalapú orosz-kérdéssé egyszerűsödhetett a probléma a társadalom széles körében.

A kormányzat és a mindenkori gazdasági szereplők, elsősorban a kereskedők között korántsem felhőtlen viszony nehezíti a hazai szakmai és politikai elit összehangolt működését a gáz-diverzifikáció kérdésében. Végző soron a teljes magyar gázszállító rendszert birtokoló és irányító Mol kimarad a projekt döntéshozatali szakaszából. Helyette pedig a tervezett beruházásban magyar részről az MFB vehet részt gázüzleti szakértelem hiányában.

A magyar szakasz megvalósításával kapcsolatban is komoly aggályok merülnek fel. Pusztán az a tény, hogy a gázdiverzifikáció növelése nem garantálható a jelenleg ismert magyar-orosz megállapodás alapján értelmetlenné teszi a hatékonyság vizsgálatát. Kérdéses ugyanis a projekttel kapcsolatban, hogy a komoly ráfordítások mellett milyen haszonnal párosulhat a projekt-megvalósulás esetén. A megállapodás amellet, hogy szembement az Európai Unió versenyjoggal, a projekt hazai megtérülését is megkérdőjelezte a tranzitdíj-tételek kalkulálásánál. Bár az MFB és a Gazprom által létrehozandó konzorcium közösen dönthet a mindenkori árról, azonban mivel az orosz fél az alacsony tranzitdíjban érdekelt, és a magyar fél zsarolható helyzetben van, révén a csap és a vezeték kapacitása orosz kézben van, a tervezett projekt megtérülése több mint kérdéses.

Felhasznált irodalom

- Andeweg, Rudy B. and Nijzink Lia (1995):* Beyond the Two-body image: Ministers and MPs
- Deák András György: (2009):* Csökönys csövek. Magyarország politikai évkönyve 2008-ról, Demokrácia kutatások magyar központja közhasznú alapítvány, 2009
- Dunai Péter (2008):* Állami üzlet lesz a Déli Áramlat magyar szakasza. Népszabadság, február 26.
- EurActiv.hu (2009):* Balázs Péter: Ha az elefántok birkóznak, nem kell közjük szaladni! [online] <http://www.euractiv.hu/kulpolitika/interju/balazs-peter-ha-az-elefantok-birkoznak-nem-kell-kozejuk-szaladni-001608> Letöltve: 2009. június 16.
- Gajduschek György (2009):* Governance, policy networks – informális politikai szereplők a döntéshozatalban, Politikatudományi Szemle, XVIII. Évfolyam 2. szám 58-80. o.
- Heclo, Hugh (1978):* Issue networks and the executive establishment. In: *A. Kind (ed):* The New American Political System. Washington DC., AEI.
- Horváth Gábor (2008):* Két vezeték nem mindig több egynél, Népszabadság, március 18.
- IHT (2007):* Hungary chooses Gazprom over EU. Március 12. [online] Elérhetőség: <http://www.iht.com/articles/2007/03/12/news/hungary.php>, Letöltve: 2009. január 10.
- Kaderják Péter (2009):* Energiapolitika – a 2008. év fejleményei. Magyarország politikai évkönyve 2008-ról, Demokrácia kutatások magyar központja közhasznú alapítvány
- Kis Tibor (2008):* Putyin elnöki hattyúdala: a Déli áramlat. Népszabadság, március 1.
- Klijn, Erik-Hans (1996):* Analyzing and Managing Policy Processes in Complex Networks. *Administration & Society*, 28/1 May 1996, 90–119. o.
- Liebert, Ulrike (1995):* Parliamentary Lobby regimes
- Lindblom, Charles (1994):* A kis lépések tudománya. In: *Stillman, Richard J. szerk.:* Közigazgatás. Budapest, Osiris.
- Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma (2008):* Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és az Oroszországi Föderáció Kormánya között a földgáz Magyar Köztársaság területén történő tranzitszállítását szolgáló gázvezeték megépítésével kapcsolatos együttműködésről. [online] Moszkva, Elérhető. <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/76158007-7FE7-4669-BBF5-E0E505A3C9A9/0/Magyaroroszgazvezetekmegallapodas0228.pdf>, Letöltve: 2008. április 13.
- Marnitz István (2008A):* Medvegyev Budapesten. Népszabadság, február 25.

- Marnitz István (2008B):* Nyilvános a szerződés, de nincsenek benne meglepetések. Népszabadság, március 1.
- Mezey, M. (1979):* Classifying Legislatures
- Searing, D. Westminster's World (1994):* Understanding Political Roles. Cambridge, MA: Harvard University Press. Introduction: Roles, Rules, and Rationality
- Varró László (2007):* Az energiaellátás biztonsága és a magyar külpolitika. Külügyi Szemle, Budapest, 2007. tavasz.
- Virág Attila (2010):* A Déli Áramlat projekt közpolitikai elemzése, *Vezetéstudomány*, 2010/5. 56-64. old.
- World Bank EESMAP (2003):* Cross-Border Oil and Gas Pipelines: Problems and Prospects. Reports for the Joint UNDP – World Bank Energy Sector Management Assistance Programme (ESMAP), június.

Országgyűlési határozatok, határozati javaslatok, módosító javaslat

- 21/1993. (IV. 9.) OGY határozat a magyar energiapolitikáról,* [online] Budapest, Elérhető: <http://www.complex.hu/kzldat/o93h0021.htm/o93h0021.htm>, Letöltve: 2008. január 8.
- 40/2008. (IV. 17.) OGY határozat a 2008-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikáról,* [online] Budapest, Elérhető: <http://www.complex.hu/kzldat/o08h0040.htm/o08h0040.htm>, Letöltve: 2008. augusztus 10.
- H/2596. számú országgyűlési határozati javaslat Az Európai Unió közös energiapolitikájáról,* [online] Budapest, Elérhető: <http://www.parlament.hu/irom38/02596/02596.pdf> Letöltve: 2008. augusztus 10.
- H/ 4671. számú országgyűlési határozati javaslat a 2007-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikai koncepcióról,* [online] Budapest, Elérhető: <http://www.parlament.hu/irom38/04671/04671.pdf>, Letöltve: 2008. augusztus 10.
- H/4858. számú országgyűlési határozati javaslat a 2007-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikai koncepcióról,* [online] Budapest, Elérhető: <http://www.parlament.hu/irom38/04671/04671.pdf>, Letöltve: 2008. augusztus 10.
- 4858/17. számú módosító javaslat,* [online] Budapest, Elérhető: Letöltve: <http://www.parlament.hu/irom38/04858/04858-0017.pdf>, 2008. augusztus 10.